

рарного сектору економіки. Крім того, ця стратегія покликана відродити вітчизняне сільськогосподарське виробництво, забезпечити комплексний благоустрій, соціально-економічну й еколого зрівноважену трансформацію сільських територій і поселень.

Література

1. *Андрійчук В.Г.* Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: Монографія. — Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. — 216 с.
2. *Дем'яненко С.І.* Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс] / С.І. Дем'яненко. — К., 2008. — С. 20. — Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/Agriculture_dialogue/2008/AgPP_21_Ukr.pdf
3. Електронний ресурс — Режим доступу <http://www.ua.textreferat.com/referat-4738-6.html>.
4. *Дем'яненко С. І.* Менеджмент аграрних підприємств : [навч. посібник] / С. І. Дем'яненко. — К. : КНЕУ, 2005. — 347 с.
5. *Нестерчук Ю. О.* Аграрно-промислові об'єднання в інноваційній структурі АПК / Ю. О. Нестерчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2008. — № 8/1(31). — С. 8—15. — (Серія Економіка та менеджмент).
6. *Храмова И.Г.* Вертикальная интеграция в продовольственном секторе России (деятельность агрохолдингов). / И.Г. Храмова // — М., 2003, — С. 52.
7. *Кравчук К.* Неподнятая целина / К. Кравчук, А. Турпак // Контракты. — № 38. — 2008. — С. 25—29.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК: 338:43

І. А. Добровольська, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТА СЕРТИФІКАЦІЯ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Для функціонування світових ринків органічної продукції та розвитку органічного сільського господарства надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, що включає в себе певні стандарти, а також установи з інспекції та сертифікації. Ця система забезпечує відповідність органічним стандартам усього процесу аграрного виробництва.
Ключові слова: стандарти, сертифікація, нормативні документи.

For functioning of world markets of organic products and development of organic agriculture an extraordinarily large role is played by the guarantee system, which includes for itself certain standards, and also establishments,

from an inspection and certification. This system provides accordance the organic standards of all process of agrarian production.

Keywords: standards, certification, normative documents.

Згідно зі статтею 1 проекту Закону України «Про органічне виробництво»: «*Органічна продукція* — вироблена у визначених зонах для ведення органічного сільськогосподарського виробництва натуральна продукція та сировина рослинного та тваринного походження, лісова, бджоло- і рибо- продукція, що вирощується, виробляється, переробляється, сертифікується, етикетується, зберігається та реалізується за правилами органічного виробництва, призначається для споживання у переробленому або не переробленому вигляді, має біологічно цінні якості та оздоровчі властивості» [2, с. 1].

Актуальність теми зумовлена тим, органічними можуть бути тільки ті продукти, які вироблені відповідно до затверджених правил (стандартів), а саме виробництво пройшло процедуру сертифікації у встановленому порядку.

Питанням органічного виробництва приділяється багато уваги, особливо сьогодні. Серед українських вчених цю проблему піднімають В. Шлапак, О. Прокопенко, І. Дідич, Л. Мельник та інші. Серед іноземних науковців цим питанням займаються Г. Дробиш, Л. Ернандес, В. Черников, Р. Алексахін.

Метою нашого дослідження є розкриття сутності процесів стандартизації та сертифікації органічної продукції.

Провідну роль у формуванні стандартів та міжнародній акредитації установ, що займаються сертифікацією органічної продукції на відповідність цим стандартам, відіграє Міжнародна федерація органічного сільського господарства (IFOAM) — міжнародна неурядова організація, що єднає понад 700 активних організацій-учасників у близько 110 країнах світу. Ще в 1980 році федерація сформулювала перші «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки», а згодом почала здійснювати оцінку сертифікаційних установ на врахування ними зазначених базових стандартів, використовуючи для цього розроблений нею «Акредитаційний критерій IFOAM» [1].

Сьогодні ці базові стандарти та акредитаційний критерій, що були удосконалені в результаті тривалих та інтенсивних консультацій, широко визнані в світі, зокрема зареєстровані як «міжнародні стандарти ISO». Базові стандарти IFOAM фактично виконують функцію «стандартів для стандартів», дозволяючи різні варіації, і тому покладені в основу як багатьох стандартів у при-

ватному секторі, так і державного регулювання в різних країнах, зокрема Директиви ЄС 2092/91.

Міжнародна федерація має програму добровільної міжнародної акредитації сертифікаційних установ — як членів IFOAM, так і установ, що не входять до числа її членів. Акредитація, що побудована на базових стандартах й акредитаційному критерію IFOAM, провадиться незалежною компанією IOAS, заснованою федерацією. Між акредитованими IOAS установами діє багатостороння угода, а також двосторонні угоди, які забезпечують взаємне визнання їхніх сертифікацій.

Згідно статті 16 проекту Закону України «Про органічне виробництво» стандартизація і нормування в органічному виробництві полягає у забезпеченні населення біологічно повноцінними продуктами харчування шляхом визначення вимог до екологічного стану і родючості ґрунтів, на яких вирощується органічна продукція, технологій її одержання і допустимого антропогенного навантаження в зонах органічного виробництва.

До нормативних документів із стандартизації в органічному виробництві належать [2]:

- терміни, поняття, положення;
- порядок визначення придатності земель для вирощування органічної продукції та сировини; вимоги до застосування традиційних і нетрадиційних видів добрив;
- обмеження сільськогосподарської діяльності (обмеження — використання техніки, агротехнологій, пестицидів і агрохімікатів тощо) при органічному виробництві;
- умови утримання тварин;
- вимоги до раціону годівлі тварин;
- вимоги до лікування тварин;
- інші нормативні документи із стандартизації в органічному виробництві.

Нормативні документи із стандартизації в органічному виробництві розробляються, затверджуються, перевіряються і переглядаються в порядку, встановленому Законом України «Про стандартизацію». Нормативні документи із стандартизації в органічному виробництві підлягають гармонізації з базисними стандартами Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM).

На даний час в Україні також розроблено приватні стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції та продуктів харчування «БІОЛан». Стандарти розроблено робочою групою в складі спеціалістів швей-

царсько-українського проекту «ЕкоФінЛан» та Асоціації «БЮЛан Україна» під керівництвом Василя Пиндоса. В основу їх покладено Базові Стандарти Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM). Постанову Ради (ЕЕС) № 2092/91 стосовно органічного виробництва сільськогосподарських продуктів та вказівок на таке виробництво сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, а також Стандарти БЮ СВІСС (Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції).

Згідно із проектом Закону України про органічне виробництво, **правила органічного виробництва** — нормативний документ, який регламентує технологічні процеси виробництва, переробки, маркування, зберігання, реалізації органічної сільськогосподарської продукції та сировини рослинного і тваринного походження.

Сертифікація виробників органічної продукції — це процедура підтвердження відповідності, внаслідок якої незалежно від виробника та споживача організація засвідчує в письмовому вигляді, що продукція відповідає встановленим правилам виробництва.

Система сертифікації охоплює весь ланцюг просування органічних продуктів від виробника до споживача включаючи контроль процесу виробництва продукції на полі, її первинну обробку, пакування, сортування, доочистку, миття, а також процес переробки органічної сировини та виготовлення готових харчових продуктів, транспортування, зберігання та продаж продукції.

Згідно статті 18 проекту Закону України «Про органічне виробництво» — **сертифікація органічної продукції та сировини**, а також **органічного виробництва** здійснюються органом із сертифікації у порядку встановленому центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики. В процесі сертифікації встановлюється відповідність вимогам до органічної продукції, сировини та органічного виробництва, встановленим у нормативних документах. Після проведення сертифікації органічної продукції та сировини, а також органічного виробництва видається сертифікат встановленого зразка, а продукція отримує право маркуватися як органічний продукт. У разі встановлення невідповідності певної продукції (сировини) та/або процесу виробництва певної продукції (сировини) вимогам, встановленим у нормативних документах орган із сертифікації проводиться їх десертифікація [2].

Проектом Закону також передбачається здійснювати державний нагляд за дотриманням виробниками правил органічного виробництва. З цією метою передбачається здійснювати **державний нагляд за органами сертифікації** — діяльність уповнова-

женого центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики щодо здійснення державного нагляду та контролю за іноземними, державними та приватними органами сертифікації з метою дотримання ними правил проведення процесу сертифікації виробників, а також відповідних технічних регламентів фізичними та юридичними особами, які здійснюють вирощування, виробництво, перероблення, маркування, перевезення, зберігання та реалізацію органічної продукції та сировини.

За підтримки Програми ТАСІС ЄС (Проект Бістро — 2003) та *Канадсько-української програми FARM* у рамках виконання проектів «*Розвиток органічного агровиробництва в Україні*» та за участі робочих груп, створених при Міністерстві аграрної політики України було підготовлено та обговорено проекти нормативних документів, що містять правила органічного виробництва рослинницької продукції, правила для виробників сертифікованої органічної тваринницької продукції, положення про порядок сертифікації органічного сільського господарства, а також затвердження та здійснення державного нагляду за органами сертифікації органічного виробництва.

У рамках Швейцарсько-українського проекту з розвитку ринку органічної продукції, політичного діалогу та створення українського органу сертифікації, з 2007 року розпочав діяльність ТОВ «Органік стандарт», який здійснює сертифікацію за приватними стандартами Міжнародної Асоціації учасників органічного виробництва «БІОЛан Україна», а також за існуючими міжнародними стандартами — Швейцарії, ЄС, США, Японії у відповідності із потребою та намірами виробника щодо ринку збуту органічної продукції. На даний час ТОВ «Органік стандарт» здійснює сертифікацію в партнерстві із Швейцарським сертифікаційним органом ІМО Control і має намір почати діяльність із органічної сертифікації також компанія SGS—Ukraine, яка є представництвом Швейцарської компанії SGS, що вже працює у Російській Федерації. В Одеській області діють також органи сертифікації з Румунії та Республіки Молдова.

На даний час в Україні діють кілька *органів сертифікації*, які здійснюють контроль за виробництвом органічної продукції, такі як:

- «Control Union Ukraine» — представництво голландської компанії, сертифікація згідно вимог Regulation (EEC) № 2092/91;
- «Органік стандарт» — Сертифікація відповідно до стандартів «БІОЛан»;
- Центр екологічної безпеки споживачів «Екостандарт» — Сертифікація згідно стандартів «Екостандарт»;
- «Біоконтроль» (Угорщина);

- ECOCERT ESE SRL (Румунія);
- BIOEKSPERT Ltd (Польща) [9].

Кожна з компаній має свій підхід до оплати за сертифікаційні послуги. Як правило, оплата базується на розрахунку погодинного об'єму робіт, які потрібно здійснити для інспекції та сертифікації конкретного господарства. Застосовується також метод оплати, коли загальна вартість розраховується залежно від базової ціни за сертифікацію господарства плюс додаткова оплата (за гектар чи голову ВРХ). Або ж базові ціни плюс відшкодування витрат на відрядження до господарства.

На сьогоднішній день виробництво органічної продукції в Україні сертифікується представниками іноземних компаній, які діють у відповідності до норм та стандартів, дійсних для країн ЄС, а іноді — США та ін. Іноземних сертифікуючих структур в Україні близько п'ятнадцяти. Давно працюють Контрол Юніон (Нідерланди), ІМО (Швейцарія), а також представники Італії, Німеччини, Угорщини, Польщі тощо. Підприємства мають право самостійно вибирати сертифікуючу установу [10].

Для ведення органічного землеробства сільськогосподарські землі повинні відповідати певним вимогам щодо рівня їх забруднення шкідливими речовинами: пестицидами, важкими металами, радіонуклідами тощо. Але лише наявності територій, потенційно придатних для ведення органічного землеробства, недостатньо. Слід чітко уявляти, що перехід від так званих звичайних (інтенсивних) технологій агровиробництва до органічного землеробства (так званий конверсійний період) є досить тривалим процесом (від 2 до 4 років).

В Україні в силу її специфіки, складного економічного стану деякі поля не обробляються по кілька років. Якщо правильно велася історія полів, хімічні показники ґрунту відповідають допустимому рівню, то сертифікація може зайняти і менший період — інколи до 2 років. Сертифікація проводиться не менше 1 разу, а в більшості випадків двічі на рік і сертифікат є дійсним на протязі одного року, наступного року уже слід проводити сертифікацію повторно. Адже якщо господарство пропрацювало один рік без використання хімічних засобів, то це не є гарантією того, що в наступному році воно не використає недопустимі елементи. Сертифікуються всі ланки діяльності господарства — поля, луки, тваринницькі ферми, склади, господарство в цілому, елеватори — для уникнення змішування з іншими видами зерна чи з конвенційним зерном. Також обов'язково сертифікується

організація, що безпосередньо займається експортно-імпор-тними операціями.

Перший крок на шляху до сертифікації — це укладення контракту між підприємством та акредитованою сертифікуючою устано-вою. Далі проводиться інспекція господарства, яка є, перш за все, заходом контролю за дотриманням усіх процедур, визначених стан-дартами. Відбираються проби ґрунту для проведення аналізів на на-явність шкідливих залишків. Інспектором проводиться попередній огляд підприємства та здійснюється опис господарства:

1) визначаються план господарських будівель та земель (на-приклад, для контролю за дотриманням вимог щодо мінімальної площі утримання для тварин на тваринницьких фермах);

2) фіксується інформація щодо загальної площі земель, вико-ристовуваних сортів рослин, про насіння, джерела його надхо-дження та насінневий фонд, про використовувані в господарстві власні та покупні дозволені добрива;

3) пишеться звіт про технології вирощування кожної культури;

4) перевіряється книга ведення історії полів з вирощуваними на них культурами;

5) вибірково перевіряються бухгалтерські документи.

В інспектованому господарстві серед *обов'язкової докумен-тації* мають бути:

- ◆ щорічний план вирощування рослин, сівозміни, сорти, ви-користання в господарстві дозволених добрив та засобів захисту рослин;

- ◆ звіт щодо руху тварин, інформація про падіж, використову-вані корми та раціони, заходи щодо профілактики хвороб, інфор-мація про терапевтичне лікування;

- ◆ звіт про походження, тип, склад та використання закупле-ної підприємством продукції;

- ◆ звіт відносно походження, типу, складу та використання проданих продуктів господарства;

- ◆ звіт про реалізацію продукції на місцевому ринку.

Аналіз готової продукції проводиться вибірково чи при на-явності обґрунтованих підозр. Про суттєві зміни у господарсь-кому процесі підприємству потрібно повідомляти сертифікую-чій установі. Рішення про сертифікацію приймається після проведення інспекції та аналізу отриманих даних. Якщо рі-шення про сертифікацію прийнято, господарство має право продавати продукцію як таку, що вироблена за органічними стандартами. Підтвердження сертифікату повинно відбуватися щорічно.

Що стосується власної сертифікаційної системи, то робота щодо створення та розвитку організації під назвою «Сертеко» в Україні вже ведеться, і на протязі найближчих одного-двох років вона запрацює. Це, звісно, дозволить знизити вартість послуг як для великих, так і малих сільськогосподарських та переробних підприємств. Особливо цікавою сертифікація стане для невеликих 5—30-гектарних ферм, які завдяки своїй мобільності потенційно є найефективнішими виробниками зокрема овочевої продукції і мають великі перспективи її прибуткового експорту.

Висновки. Таким чином, для функціонування світових ринків органічної продукції та розвитку органічного сільського господарства надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, що включає в себе певні стандарти, установи з інспекції та сертифікації. Ця система забезпечує відповідність органічним стандартам усього процесу аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини до рівня кінцевої продукції, включно з її упаковкою та маркуванням. Тому сертифікація органічної продукції спрямована на методи й засоби як сільськогосподарського виробництва, так і переробки сировини, виготовлення харчових продуктів та їх доставки до споживача.

Література

1. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOAM General Assembly, Victoria, Canada, August 2002). Інтернет-ресурс: www.ifoam.org
2. Проект Закону України «Про органічне виробництво» від 25.05.2007 року. — Джерело: www.min.agro.kiev.ua
3. *Василенко В.В.* «Натуральные» или «экологически чистые» продукты. История вопроса / www.03.ru
4. Report and Recommendations on Organic Farming (Washington DC: USDA, 1980), p. xii. NAL Call # aS605.5 U52
5. Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БіоЛан». — Джерело: <http://www.biolan.org.ua/>
6. Кисіль В.І. Біологічне землеробство в Україні: проблеми та перспективи. — Харків: Видавництво «Штрих», 2000. — 161 с.
7. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві / Під редакцією М.К. Шикולי. — К.: Оранта, 1998. — 680 с.
8. «ЧУДЕСА «АГРОЕКОЛОГІЇ»», Ростислав Панічев // Агросектор. — № 4—5 (29—30). — 2008.
9. Научно-практический журнал «Хранение и переработка зерна». — № 5 (131). — май 2010.

10. Білявський Г.О. та ін. Основи екології: Підручник. — К.: Либідь, 2004. — 408 с.

11. «Органічне землеробство»: з досвіду ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської обл. Практичні рекомендації / Антоненць С.С., Антоненць А.С., Писаренко В.М. (та ін.) — Полтава: РВВ ПДАА, 2010. — 200 с.

12. Проект «Якість зерна та система кредитування с/г в Україні — фаза II», 2008.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2011 р.

УДК 338.436

Н. П. Зарицька, асистент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМА РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ АГРОХОЛДИНГАМИ

Анотація. Стаття присвячена розвитку агрохолдингів в Україні. Висвітлено необхідність удосконалення галузевої структури агрохолдингів. Проаналізовано сучасний стан землекористування даними компаніями. Ключові слова: агрохолдинг, оренда землі, земельний банк, галузева структура, концентрація виробництва.

Аннотация. Статья посвящена развитию агрохолдингов в Украине. Рассмотрено необходимость усовершенствования отраслевой структуры агрохолдингов. Проанализировано современное состояние землепользования данными компаниями. Ключевые слова: агрохолдинг, аренда земли, земельный банк, отраслевая структура, концентрация производства.

Annotation. The article is dedicated to the development of agriholdings in Ukraine. The necessity of improvement of branch structure of agriholdings is considered. The contemporary stage of land utilization by this companies is analyzed. Key words: agriholdings, land lease, land-bank, branch structure, production concentration.

Постановка проблеми. Сучасний етап ведення агробізнесу в Україні характеризується розвитком агрохолдингів, їх укрупненням та домінуванням, що, в свою чергу, здійснює як конструктивний, так і деструктивний вплив на трансформацію інституціонального середовища землекористування. Водночас закритою є достовірна інформація про діяльність агропромислових формувань даного типу.

Аналіз існуючих досліджень за даною проблемою. Значний внесок у дослідження проблем появи, становлення та розвитку аг-